

1. Miasto Jerozolima ma sześć większych bram, nie licząc (jednej) mniejszej, to jest bramy Beniamina od strony Jordanu, i oddalone jest od Jerycha o 18 mil². Stamtąd do Jordanu jest 7 mil. Z Jerycha do Galgala³ — jedna mila.+ Jest tam pole Pańskie, gdzie Pan Jezus Chrystus własnoręcznie zorał jedną bruzdę.+ Jest tam (także) 12 kamieni, które synowie Izraela wydobyli z Jordanu (*Joz* 4, 4 — 9). Z Jerycha do źródła Elizeusza są dwie mile. Był tam dom Rahab, nierządniczy, która ukryła wywiadowców (*Joz* 2, 1 i nn.).

2. Dalej — z Jerozolimy 12 mil do Betsaidy, w której to Jakub widział we śnie Anioły wchodzące i schodzące z nieba (*Rdz* 28, 10 — 22). Z Betsaidy do Samarii, która zwie się teraz Neapolis — 18 mil⁴. Jest tam studnia, którą wykopał Jakub, są tam (też) kości Józefa (*J* 4, 5 i nn.; *Rdz* 33, 19; 48, 22; *Joz* 24, 32).

Z Samarii do Sebastei, gdzie został ścięty święty Jan jest 6 mil (*Mt* 14, 6-12).

Z Sebastei jest 30 mil do Scytopolis, tu poniósł śmierć męczeńską święty Bazyl⁵. Ze Scytopolis są 24 mile do jeziora Tyberiadzkiego, po którym chodził Pan (*Mk* 6, 45 — 52). Z Tyberiady do Magdalum, gdzie narodziła się Pani Maryja są 2 mile (*Łk* 8, 2). Z Magdalum do Siedmiu Źródeł, gdzie Chrystus Pan ochrzcił Apostołów — dwie mile. Tam (też) nakarmił On lud pięcioma chlebami i dwiema rybami (*Mk* 6, 35 — 44).

Z Siedmiu Źródeł do Kafarnum (są) dwie mile. Z Kafarnum jest 6 mil do Betsaidy, gdzie urodzili się Apostołowie Piotr, Andrzej, Filip i synowie Zebedeusza (*J* 1, 44; 12, 21; *Mk* 1, 19).

Z Betsaidy jest 50 mil do Panias. Tu Jordan wypływa z dwu miejsc zwanych Ior i Dan. Przepływają owe (strumienie) przez Panias i łączą się za miastem i odtąd noszą już nazwę Jordan. Stąd pochodziła kobieta, którą Pan Chrystus wyleczył z krwotoku (*Mk* 5, 21 — 34). Zwała się owa kobieta Mariosa. Jest tam (także) posąg Pana, który Mariosa wystawiła z bursztynu. Tu zaczynają się góry Libanu⁶.

¹ Przekładu dokonano na podstawie wydania: *Theodosii, De Situ Terrae Sanctae*. Ed. P. Geyer. „Corpus Christianorum” 175, s. 113 — 125 (1965).

² Adomnan, *De locis sanctis* I,1,3 wymienia 6 bram (łącznie z bramą Beniamina). Teodozjusz, w innych miejscach wspomina nazwy niektórych bram: brama Galilejska (8), brama św. Stefana (28) — brama Purgu (3) — patrz przyp. 7.

³ *Joz* 4, 15 — Gilgal.

⁴ Identyfikacja Samarii z Neapolis (Nablus) jest błędna. W czasach Teodozjusza (dokładnie — od roku 27 przed Chr.) Samaria nosiła nazwę Sebastea.

⁵ Nic nie wiemy o męczenniku Bazylim ze Scytopolis.

⁶ O źródłach Jordanu wspominają także inni pielgrzymi: Adomnan II, 19 i Pielgrzym

3. Od bramy Purgu do miejsca, gdzie Dawid pokonał Goliata, na górze Buzana, co tłumaczy się „lampa”, jest 15 mil (1 *Sm* 17)⁷. Z Buzana do Eleuteropolis jest 15 mil. Z Eleuteropolis do miejsca, gdzie spoczywa święty Zachariasz, jest 6 mil⁸, a z tego miejsca do Askalonu 20 mil. Z Askalonu do Gazy jest 12 mil. Między Askalonem a Gazą są dwa miasta, to jest Antedona i Majoma. Z Gazy do Rafii są 24 mile. Z Rafii do Betulii, gdzie zmarł Holofernes jest 12 mil⁹.

4. Z Jerozolimy do Silona, gdzie była Arka Przymierza Pańskiego jest 9 mil¹⁰. Z Silona do Emmaus, które teraz zwie się Nikopolis jest 9 mil. W tym to Emmaus święty Kleofas rozpoznał Pana podczas łamania chleba, tu też poniósł on śmierć męczeńską (*Luk* 24, 28 — 32).

Z Emmaus jest 12 mil do Diospolis, gdzie poniósł śmierć męczeńską święty Jerzy. Tam też znajduje się jego ciało i dzieje się wiele cudów”.

Z Diospolis jest 12 mil do Jaffy, gdzie święty Piotr wskrzesił świętą Tabitę (*Dz* 9, 36 — 43). Tam też wieloryb wyrzucił z siebie Jonasza (*Jon* 1, 3). Z Jaffy jest 30 mil do Cezarei Palestyńskiej. Tu święty Korneliusz został ochrzczony przez świętego Piotra i tu poniósł śmierć męczeńską (*Dz* 10. 1 i nn.). Z Cezarei jest 30 mil do Diocezarei. Stąd pochodził Szymon Mag¹².

Z Diocezarei jest 5 mil do Kany Galilejskiej i 5 mil do Nazaret. Z Nazaret do syce Taburi jest 7 mil, tam Pan ukazał się Apostołom po Zmartwychwstaniu¹³.

z Placencji 7. Na temat posągu, o którym tu mowa, pisze również Euzebiusz z Cezarei, HE VII, 18, 1 — 4, Hermiasz Sozomenos, HE V, 21, a także Jan z Damaszku, *De imaginibus oratio* 3 — przy czym kobieta owa miała nosić imię Berenika, a posąg był ze złota (u Euzebiasza z brązu). Wg H. Donnera (*Pilgerfahrt im Heilige Land* (1979), s. 202), imię Mariosa pochodzić może od greckiego słowa *haimorrhousa* — „krwawiąca”.

⁷ Brama Purgu (dziś. arab. Bab el Halil, hebr. *Sha'ar Yafo*) wzięła swą nazwę od słowa *pyrgos* — „wieża”, gdyż była usytuowana w pobliżu cytadeli jerozolimskiej. „Wieża” to w tym wypadku tzw. „Wieża Dawida” (patrz Adomnan I, 16), zwana także „bramą Jaffy”. Skąd wzięła się nazwa „Buzana” — nie wiadomo.

⁸ Nie wiadomo dokładnie, o którego Zachariasza tu chodzi — ojca Jana Chrzciciela (*Lk* 1, 5), czy proroka (2 *Kr* 24, 20).

⁹ Betulia (*Jdt* 6 — 8) — prawdopodobnie jednak Teodozjusz myli się w tym miejscu nazywając Betulią miasto Bitholion znane z mozaikowej mapy z Madaba (*M* 38; 124), por. H. Donner, *op. cit.*, s. 203; J. Wilkinson, *Jerusalem Pilgrims* (1977) s. 65.

¹⁰ Szilo — 1 *Sm* 1, 3 nie wspomina się tam jednak o Arce, za to wg 1 *Sm* 7, 1 Arka Przymierza znajdowała się w Kiriat — Jearim

¹¹ Diospolis — inaczej Lydda. O kulcie, jakim otaczano tu św. Jerzego, wspomina też Pielgrzym z Placencji 25 i Adomnan, III, 4. św. Jerzy był oficerem rzymskim i poniósł śmierć męczeńską ok. r. 300 podczas prześladowań dioklejańskich, por. W. Budge, *Georg of Lydda, the Patron Saint of England* (1930).

¹² Diocezarea, dawniej Seforis, Szymon Mag — *Dz* 8, 9 — 25: św. Justyn (*Apologia* I, 26) pisze, że pochodził on z Gittai w pobliżu Nablus.

¹³ Chodzi zapewne o górę Tabor (*Mk* 9, 2 — 13), może też o górę w Galilei (*Mt.* 28, 16) — w każdym razie określenie „syce Taburi” jest niezrozumiałe (por. H. Donner, *op. cit.*, s. 205; J. Wilkinson, *op. cit.* s. 65)

5. Z Jerozolimy jest 16 mil do miejsca, gdzie święty Filip ochrzcił rzezańca (*Dz* 8, 26 — 39). Stąd są dwie mile do Terebintum, zwanego również dębem Mambre. Z Terebintum są 4 mile do podwójnej jaskini, gdzie spoczywają patriarchowie (*Rdz* 23). Z owej jaskini są dwie mile do Cebronu, gdzie Dawid mieszkał przez 7 lat, gdy uciekł przed Saulem (*2 Sm* 2, 1 — 7).

6. Z Jerozolimy do Ramatha, gdzie spoczywa Samuel, jest 5 mil. Z Jerozolimy do (miejsca), gdzie mieszkała święta Elżbieta, matka świętego Jana Chrzciciela, jest 5 mil¹⁴. Z Jerozolimy do Anato, gdzie urodził się prorok Jeremiasz i gdzie został pochowany, jest 6 mil (*Jer* 1, 1). Z Jerozolimy do Betanii, gdzie Pan Chrystus wskrzesił Łazarza, są dwie mile. Z Jerozolimy na górę Oliwną, jak jest napisane jest 7 stadiów, czyli jedna mila (*Dz* 1, 12). Stąd Pan wstąpił do nieba. Wzniesiono tu 24 kościoły.

Z góry Oliwnej do wsi Hermippo, gdzie Abdimelech spał 46 lat pod drzewem figowym, jest jedna mila. Ów Abdimelech był uczniem świętego Jeremiasza. Był tu (też) prorok Baruch¹⁵.

7. W mieście Jerozolimie, przy Grobie Pańskim, jest Kalwaria. Tam Abraham złożył swego syna w ofierze całopalnej, a ponieważ owo wzgórze jest skaliste, Abraham wystawił na nim ołtarz, to jest u jego stóp. Nad ołtarzem wznosi się wzgórze, na które wchodzi się po schodach. Tam (to) Pan został ukrzyżowany.

Od Grobu Pańskiego do Kalwarii jest 15 kroków. (Oba te miejsca) znajdują się pod jednym dachem. Z Kalwarii jest 15 kroków do Golgoty, gdzie znaleziony został Krzyż Pański¹⁶.

Z Golgoty jest 200 kroków do Syjonu — matki wszystkich kościołów¹⁷. Ów kościół na Syjonie założył Pan nasz Chrystus z Apostołami. Był to niegdyś dom świętego Marka Ewangelisty (*Dz.* 12, 12). Ze świętego Syjonu jest mniej więcej 50 kroków do domu Kajfasza, który jest (teraz) kościołem, (pod wezwaniem) świętego Piotra¹⁸. Z domu Kajfasza jest mniej więcej 100 kroków

¹⁴ Ramataim — *1 Sm* 1, 1. Miejsce narodzin Jana Chrzciciela to Beleg ('En Karim), por. C Kopp, *Die heiligen Statten der Evangelien* (1959), 130 — 137; G. Kroll, *Auf den Spuren Jesu* (1964), s. 206 — 208.

¹⁵ Tekst nawiązuje w tym miejscu do apokryficznego „Paralipomena Proroka Jeremiasza” (w wersji etiopskiej: „Reszta słów (proroctwa) Barucha”). Mowa jest tam o tym, że Jeremiasz posłał Etiopa Abimelecha (znanego również z kanonicznej księgi Jeremiasza pod imieniem Ebdemeleka — *Jer* 38, 7 — 13; 39, 16) do dóbr Agryppy *chorion tou Agrippa* — stąd Hennippo), by nie widział upadku i zniszczenia Jerozolimy. Abimelech zasnął tam na 66 lat, 46 to błąd kopisty lub ślad innej tradycji tekstowej. Por. J. R. Harris, *The Rest of the Words Baruch. A Christian Apocalypse of the Year 136 A. D.* (1889); P. Riessler, *Alltudisches Schrifttum ausserhalb Bibel* (1928), s. 903 — 919.

¹⁶ Teodozjusz opisuje budowle na Golgocie wspomniane także przez innych pielgrzymów: *Pielgrzym z Bordeaux* 17; *Pielgrzym z Placencji* 19; Adomnan I, 6.

¹⁷ Bazylika ta została wzniesiona ok. r. 340. Patrz: *Pielgrzym z Bordeaux* 16; *Pielgrzym z Placencji* 22.

¹⁸ Kościół ten wzniesiono ok. r. 500, por. C.Kopp, op. cit, s. 400—405; G. Krol, op. cit, s. 412 - 418.

do pretorium Piłata. Jest tam kościół świętej Zofii. Niedaleko stąd święty Jeremiasz został wrzucony do sadzawki (*Jer* 38, 6).

Kolumna, przy której Pan był biczowany, a która znajdowała się w domu Kajfasza, została z woli Pańskiej przeniesiona do świętego Syjonu. W miejscach, gdzie biczowany (Chrystus) chwycił za nią, widać jeszcze dziś Jego ramiona, dłonie i palce odcisnięte niby w wosku. Także cała twarz, podbródek, nos i oczy odbiły się tu jak w wosku¹⁹.

8. Święty Stefan został ukamieniowany przed bramą Galilejską. Jest tam jego kościół, który zbudowała pani Eudoksja, żona cesarza Teodozjusza²⁰.

Sadzawka Siloa oddalona jest o 100 kroków od stawu, do którego wrzucono Jeremiasza i znajduje się wewnątrz murów.

Z domu Piłata do sadzawki Owczej jest mniej więcej 100 kroków. Tam Pan Chrystus uzdrowił paralytyka (*J* 5, 1 — 5), którego łożo do teraz się tu znajduje. W pobliżu sadzawki Owczej jest kościół Pani Maryi.

9. Święty Jakub, + którego Pan własnoręcznie wyświęcił na biskupa + po Wniebowstąpieniu Pańskim został strącony z blanków świątyni i nie odniósł szkody, lecz potem został zabity przez folusznika nosidłem, na którym nosił on swoje rzeczy. Pochowano go na górze Oliwnej. Ów święty Jakub został pochowany w jednym grobowcu ze świętym Zachariaszem i świętym Symeonem. Grobowiec ten zbudował sam święty Jakub i złożył w nim ich ciała, gdyż chciał być razem z nimi pochowany²¹.

10. Jest tam (także) dolina Jozafata: tu Judasz zdradził Pana. Znajduje się tam kościół Pani Maryi, matki Pana. Tu (też) Pan obmywał nogi Apostołom (*J* 13, 1 — 20) i tu odbyła się wieczerza.

Są tu cztery ławy, na których Pan zasiadał pośród Apostołów, a na każdej z nich mieszczą się trzy osoby.

Niektórzy z ludzi przybywających, by uczcić to miejsce, chętnie spożywają tu swój posiłek — z wyjątkiem mięsa — i tam, gdzie Pan obmywał nogi Apostołom zapalają lampy, miejsce to jest bowiem w jaskini; przychodzi tam też 200 mnichów.

11. U stóp murów świątyni jest klasztor dla dziewczyc; kiedy któraś z nich odejdzie z tego świata, zostaje pochowana w jego obrębie. Żadna z nich, jeśli raz tam weszła, póki żyje, nie opuszcza klasztoru. Bramy otwiera się tylko wtedy, gdy jakaś zakonnica lub pokutnica chce dołączyć (do zgromadzenia),

¹⁹ O kolumnie biczowania pisze szeroko Pielgrzym z Placencji, 22, tę samą kolumnę Pielgrzym z Burdigalii umieszcza w domu Kajfasza, św. Hieronim (*List. XLVI*, 9) w bazylice Syjonu, zaś Adomnan nie wspomina o kolumnie, lecz pisze o skale (*petra*) „przy której Pan był biczowany” (*I*, 18) — ta znajduje się w bazylice Syjonu.

²⁰ *Dz* 7, 54 — 60. Bazylika św. Stefana została wzniesiona ok. r. 444, por. *Pielgrzym z Placencji* 25.

²¹ Jakub, brat Jezusa, po Jego śmierci głowa gminy jerozolimskiej (*Dz.* 12, 17; 15, 13; 21, 18; *Gal* 2, 9; 1 *Kor* 15, 7). Według informacji Józefa Flawiusza (*Ant.* XX, 9, 1) został ukamieniowany w r. 62. Wg Euzebiusza z Cezarei (*HE* II, 23) w r. 66 został strącony z wieży. Relacja Teodozjusza idzie częściowo za tą ostatnią tradycją, częściowo zaś nawiązuje do *Mt.* 4, 5 — 7. Brak informacji o śmierci św. Jakuba z ręki folusznika.

poza tym ciągle są zamknięte. Żywność podaje się im przez mur, wodę zaś mają na miejscu w cysternach²².

12. Miasto Cersona leży nad Morzem Czarnym. Tu poniósł śmierć męczeńską święty Klemens. Grobowiec z jego ciałem znajduje się w morzu. Owemu świętemu KJemensowi przywiązano do szyi kotwicę; w dniu jego urodzin w miejsce to przyplływa wiele łodzi, (a w nich) lud i duchowieństwo, a gdy tam przybędą, morze cofa się o 6 miL Tam, gdzie jest trumna, rozpina się baldachim, ustawia ołtarz i przez 8 dni odprawia się uroczyste nabożeństwa, a Pan czyni tu wiele cudów. Wypędza się tu demony — gdy któryś z opętanych zdoła dotknąć owej kotwicy, zaraz staje się wolny od choroby²³.

13. Z Cersona do Synopy, gdzie święty Andrzej uwolnił z więzienia świętego Mateusza Ewangelistę²⁴...

Ową Synopę zwano swego czasu Myrmidona i wszyscy, którzy tam mieszkali, byli ludożercami, obecnie jednak taka panuje tu życzliwość, że siedzą na ulicach by pozdrawiać pielgrzymów.

Tu zaczyna się Armenia²³.

14. W Egipcie jest miasto Memfis, gdzie mieszkał faraon i gdzie Józef został wtrącony do więzienia (*Rdz* 39, 19).

Są tu dwa klasztory: jeden wandalski, drugi rzymski. Ów wandalski jest (pod wezwaniem) świętego Jeremiasza, rzymski — świętego Apoloniusza pustelnika²⁶.

15. Cezarea Kappadocka — jest tu święty pustelnik i męczennik Mammes, który doił dzikie zwierzęta i robił ser, i święty męczennik Merkurius²⁷.

W prowincji tej, to jest w prowincji Kappadocji, znajduje się miasto Sebastea, gdzie jest 40 męczenników²⁸.

²² O klasztorze tym pisze tylko Teodozjusz. Mógł być to klasztor, którego resztki odnaleziono w dolinie Cedronu — por. *Jerusalem Revealed. Archeology in the Holy City 1968 — 1974* (1975) s. 36 — 38.

²³ Cersona — miasto na czarnomorskim wybrzeżu obecnej Turcji, ewentualnie Chersones (Krym). Św. Klemens — papież, trzeci następca św. Piotra. O jego śmierci męczeńskiej: *Martyrium S. Clementis cum appendice*. Migne PG 2, 618 — 646.

²⁴ O fakcie tym mowa jest w apokryficznych *Aktach Andrzeja*, por. E Hennecke, W. Scheemelcher, *Neutestamentliche Apokryphen II* (1964), s. 270—296. Dalej luka w tekście.

²⁵ Identyfikacja Synopy z miastem Myrmidona jest błędna. Poza Teodozjuszem brak także informacji o ludożerczych praktykach mieszkańców tego miasta.

²⁶ W oryginale: "ibi sunt monasteria duo: uniu est religionis Wandalorum et aliud Romanorum". Na podstawie tej wzmianki niektórzy badacze domyślają się afrykańskiego pochodzenia Teodozjusza. Klasztorowi ariańskiemu patronuje prorok Jeremiasz, katolickiemu zaś Apolloniusz, mnich i męczennik z czasów Dioklecjana, por. F. Halkin (ed.) *Bibliotheca Hagiographica Graeca 2* (1958), s. 201.

²⁷ Mammes (lub Mammias) poniósł śmierć męczeńską za panowania Waleriana lub Aureliana (*Bibliotheca Hagiographica Latina* (1900/01), s. 771 i nn.), doił on dzikie zwierzęta, a z ich mleka robił ser dla ubogich. Merkurius — męczennik z czasów Decjusza (H. Delahaye, *Les légendes grecques des Saints militaires* (1909), s. 91 — 101).

²⁸ Ponieśli oni śmierć męczeńską za panowania Licyniusza, por. św. Bazyli Wielki, *Homilia XIX in sanctos quadraginta martyres* (Migne PG) 31, 508 — 525).

W prowincji Galacji (jest) miasto Gangra, gdzie jest święty męczennik Galenicus. W prowincji Galacji (znajduje się także) miasto Euchaita, gdzie jest święty męczennik Teodor. W prowincji Galacji (znajduje się również) miasto Ankara, gdzie jest święty męczennik Platon²⁹.

16. Z gór Armenii wypływają dwie rzeki — Tygrys i Eufrat Tygrys nawadnia ziemię Asyryjczyków, a Eufrat Mezopotamię. Fison nawadnia całą ziemię etiopską i dopływa do Egiptu, zaś Geon nawadnia ziemię Euilath i przepływa koło Jerozolimy³⁰.

17. Pan wstąpił do nieba z góry Oliwnej, na niej też znajduje się jaskinia zwana Matzi, co tłumaczy się „Uczniów”, gdzie Pan odpoczywał, gdy nauczał w Jerozolimie (Łk 24, 50 — 53; Dz 1, 9 12).

+ Tu święty Jan Ewangelista spoczywał na piersi Pana (J 13, 23). +

18. Pole Pańskie w Galgala nawadniane jest przez źródło Elizeusza i przynosi mniej więcej sześć korcy. W sierpniu połowa jego jest orana i dojrzewa do Wielkiejnocy. Plonów z niego używa się do komunii w wieczerzę Pańską i na Wielkanoc. Gdy zakończą się te zbiory, zorana zostaje druga połowa i dojrzewa do drugich zniw.

Jest tu też winnica, którą zasadził Pan. Daje ona owoce na pięćdziesiątницę, które, tak jak (plony) z owego pola, sprowadzane są w tym samym czasie do Konstantynopola na komunię³¹.

19. Miasto Leviada z drugiej strony Jordanu oddalone jest o 12 mil od Jerycha. W tej to Leviadzie Mojżesz uderzywszy laską w skalę, wydobył z niej wodę (W 17, 5). Wypływa zeń bardzo wiele wody, która nawadnia całą Leviadę. Znajduje się tu też wielka palma daktyłowa Mikołaja. Tutaj Mojżesz rozstał się z życiem (Pwt 34, 5). Są tu też gorące źródła, gdzie kąpał się Mojżesz, w owych zaś gorących źródłach leczą się trędowaci³².

20. W miejscu, gdzie Pan został ochrzczony jest marmurowa kolumna, a na tej kolumnie umieszczony jest żelazny krzyż. Jest tam też kościół świętego Jana Chrzciciela, który zbudował cesarz Auastazjusz. Kościół ten, z powodu wzbierających wód Jordanu jest wysoko wzniesiony na wielkich przyporach. Przebywają w nim mnisi, którzy otrzymują rocznie ze skarbu sześć solidów na utrzymanie.

Tam, gdzie Pan został ochrzczony, jest mały pagórek zwany Armona + w Galilei jest góra Tabor + — z którego został zabrany święty Eliasz. Jest tam

²⁹ Galenicus — chodzi najpewniej o Kallinikosa, por. *Certamen Sancti Martyris Callinici* (Migne PG 115, 477 — 458). Św. Teodor — męczennik z czasów Maksymiana, por. św. Grzegorz z Nyssy, *Pochwała wielkiego męczennika, św. Teodora*, tłum. T. Sinko (1963), s. 202 — 224 (Migne PG 46, 431 — 1608); H. Delahaye, op. cit. s. 11 — 43. Platon, por. *Martyrium Sancti et gloriosi martyris Platonis* (Migne PG 115, 404 - 426).

³⁰ Nawiązanie do *Rdz 2, 10— 13*.

³¹ Pielgrzym z Placencji, 13, pisze o polu, lecz nie wspomina o winnicy. ³² Por. *Pielgrzym z Placencji 10*; H. Dechent, *Heilbäder und Badeleben in Palästina*. „Zeitschrift der Deutschen Palästina-Vereins” 7 (1884), s. 201 — 203.

miejsce upamiętnione pobłogosławieniem źródła przez Elizeusza (2 *Krl* 2, 19 — 22), a nad nim wzniesiony jest kościół³³.

Stamtąd, gdzie Pan został ochrzczony, jest 5 mil do ujścia Jordanu do morza Martwego. Jest to owo morze Martwe, nad którym zniszczone zostały Sodom i Gomora wraz z trzema innymi miastami, których to pięć znajdowało się nad morzem Martwym (*Rdz* 14, 2). Jest tam też żona Lota, zamieniona w posąg z soli (*Rdz* 19, 26). Kiedy księżyc się powiększa, powiększa się i on, kiedy zaś księżyc się zmniejsza, również posąg staje się mniejszy.

21. Na górze Oliwnej Pan położył swe ramiona na skale i oba Jego ramiona odbiły się w niej jak w miękkim wosku. Miejsce to zwie się Aucona³⁴. Wzniesiono tam kościół, w pobliżu (innego) kościoła, gdzie (spoczywa) święta Tekla, a miejsce to nazywa się Bethfage³⁵. Stąd przyprowadzony został osiołek, na którym siedział Pan, gdy przez bramę Beniamina wjeżdżał do Jerozolimy (*Mk* 11, 1—6).

22. Jest napisane:

„Cóż ci jest, morze, że uciekasz? Czemu, Jordanie, bieg swój
odwracasz? Góry, czemu skaczecie jak barany, pagórki —
niby jagnięta? (*Ps* 114, 5—6)

Co dotyczy okolic nad Jordanem gdzie jest mnóstwo pagórków. Kiedy Pan schodził tu, by się ochrzcić, owe pagórki szły przed Nim podskakując i jeszcze dziś wydają się skakać.

23. Sarepta Sydońska leży, jak jest napisane, w owej Fenicji — drugiej Syrii — koło góry Karmel. Sareptę dzieli od Sydonu 12 mil i dlatego zwana jest Sarepta Sydońska, gdyż niegdyś Sydon był stolicą, obecnie zaś stolicą jest Sarepta. Tu święty Eliasz został posłany do wdowy, która go żywiła i tu wskrzesił jej syna (1 *Krl* 17, 7 — 24); jest tu kościół świętego Eliasza. Imię tej kobiety nie jest znane, poza tym, że zwano ją wdową.

Co do Łazarza, wiadomo, iż został wskrzeszony przez Pana, nic zaś nie wiadomo o jego drugiej śmierci. Stało się to w Betanii, o dwie mile od Jerozolimy, a na pamiątkę wskrzeszenia Łazarza zbiera się w tym miejscu przed Wielkanocą cały lud i odprawiane są uroczyste nabożeństwa.

24. W Arabii było 13 miast, które zniszczył Jozue syn Nuna, a w nich mieszkali Amorejczycy, Gerazejczycy, i Ferezyci, to jest: Iuncta, Volunta, Medeua, Musica, Filadelfia, Geraza, Genara, Vostra, Damaszek, Gadara, Abila, Capitulia, Astra³⁶.

25. Okolice Jerozolimy zwane są prowincją Palestyną, ziemią Kanaan. Potem jest Galilea, za nią Syria i Mezopotamia. Na lewo Armenia pierwsza i druga oraz Armenia Persa — wszystkie trzy są pod władzą cesarza.

26. W prowincji Azji (leży) miasto Efez, gdzie jest siedmiu śpiących braci, a u ich stóp piesek Viricanus. Imiona ich są następujące: Achellidis, Diomedis,

³³ Miejsce to opisują szeroko *Pielgrzym z Placencji*, 11; 12 oraz Adomnan II, 16.

³⁴ Aucona (od gr. *agkon* = łokieć). O kościele tym wspomina tylko Teodozjusz.

³⁵ Nie chodzi tu o św. Teklę, o której wspomina Egeria (23, 2—6), jej *martyrium* znajdowało się bowiem w pobliżu Seleucji Izauryjskiej.

³⁶ Lista miast nie znajduje potwierdzenia w księdze Jozuego. Niektórych z nich (Iuncta, Musica, Volunta) nie można zidentyfikować.

Eugenius, Stefanus, Probatu, Sabbatius i Quiriacus. Ich matka po grecku zwała się Caritina, po łacinie Felicitas³⁷.

Jest tam (także) święty Tymoteusz, uczeń Pawła (1 *Tm* 1, 3).

27. Koło góry Synaj, w mieście Faran, gdzie święty Mojżesz walczył z Amalekiem³⁸. Z Jeruzolimy do Elusath — 3 postoje, z Elusath do Aila, które zbudował Aleksander Wielki, Macedończyk — 7 postojów. Z Aila do góry Synaj 8 postojów, jeśli chce się obrać krótszą drogę przez pustynię; Egipt zaś 25 postojów³⁹.

28. Urbicius zwał się prepozyt, który sprawował ten urząd za panowania siedmiu cesarzy. Wkładał on owym cesarzom korony na głowy, zdejmował je z ich głów i karał ich⁴⁰.

Trzy mile od miasta Jeruzolimy jest pewne miejsce, gdzie Pani Maryja, matka Pana idąc do Betlejem zsiadła z osła, spoczęła na skale i pobłogosławiła ją. Ów prepozyt Urbicius obrobił ten kamień, uczynił z niego czworoboczny ołtarz i chciał przewieźć go do Konstantynopola, lecz kiedy dotarł do bramy świętego Stefana nie mógł go już więcej poruszyć. Kamień ów ciągnął wół w jarzmie, a gdy zobaczono, że nie można kamienia w żaden sposób poruszyć + przesunięto go z powrotem do Grobu Pańskiego i uczyniono + zeń ołtarz, przy którym udziela się komunii. Znajduje się on za Grobem Pańskim. Prepozyt Urbicius zmarł zaś w Konstantynopolu za panowania cesarza Anastazjusza i tam został pochowany, jednak ziemia nie przyjęła (zwłok) Urbiciusa i trzy razy wyrzucała go z mogiły.

29. Anastazjusz zbudował w prowincji Mezopotamii miasto, które zwie się Dara. Rozciąga się ono na przestrzeni 3 mil, a to z powodu Persów, bowiem gdy wkraczali oni do prowincji cesarskich na rabunek, tu właśnie zwykli rozbijać obóz, ponieważ nigdzie indziej nie ma wody. Jedynie w (owym) mieście wypływa rzeka, która na końcu miasta znów niknie pod ziemią, tak że cała zamknięta jest w murach miasta⁴¹.

30. Miasto Melitene leży w Armenii Persa i jest jej stolicą. Inne miasta to Araussio, Cocusso i Germanicia⁴².

³⁷ Por. M. Huber, *Die Wanderlegende von den Sibenschläfern* (1910). Wg legendy mieli oni zasnąć ok. r. 250 w czasie prześladowań za Decjusza w jaskini nieopodal Efezu i obudzić się w r. 446 za panowania Teodozjusza II. Wątek ten był bardzo rozpowszechniony (motyw przespania katastrofy — patrz przyp. 14) nie tylko w świecie chrześcijańskim (patrz *Koran*, Sura 18), przy czym podawano różne imiona i miejsca. Por. H. Donner, op. cit. s. 220.

³⁸ W oryginalnym zdaniu jest niepełne: „Iuxta montem Syna in Fara ciuitate, ibi sanctus Moyses cum Amalech pugnauit”

³⁹ Aleksander Wielki nie miał nic wspólnego z miastem Aila. Miejsca te opisuje również Egeria 1,1 — 6,1 i Pielgrzym z Placencji 35 — 37.

⁴⁰ Urbicius — *praepositus sancti cubiculi* od Teodozjusza II do Anastazjusza I, por. Johannes Zonaras, *Annales* 14, 3; Teofanes, *Chronographia* anno 5972; Efremius, *Chronographia* 1, 1049. Informacja, iż karał on cesarzy składanych z tronu (*castigabat*) odnosić się może do uzurpatorów.

⁴¹ Twierdza rzymska ok. 30 km na pn.-zach. od Nisibis (por. Prokopiusz z Cezarei, *De aedificiis* II, 2, 3) rozbudowana przez cesarza Anastazjusza I, zwana też Anastasiupolis.

⁴² Melitene Kappadocka została stolicą prowincji Persa Armenia po reformie administracyjnej Dioklecjana. Araussio = Arabissus (dz. Yarpuz w Turcji), miasto to leżało w prowincji Armenia Secunda. Cocusso (zw. także Cocusa, Cocusus) (dz. Goksun w Turcji). Germanicia

W Persji w mieście Susa, 30 mil od Babilonu, spoczywa ciało świętego Daniela. Są tu też trzej chłopcy. W mieście tym nie ma żadnych domostw ludzkich z powodu węży i hipocentaurów. Tak mówił diakon Eudoksusz, który pochodzi z tej prowincji⁴³.

31 Dzień znalezienia Krzyża Świętego, który odnalazła Helena, matka Konstantyna, przypada 14 września. Przy Grobie Pańskim w Jerozolimie przez 7 dni odbywają się wtedy uroczyste nabożeństwa i pokazywany jest Krzyż⁴⁴.

32. W prowincji Cylicji leży miasto zwane Aegea⁴⁵, gdzie przez 40 dni można dokonywać transakcji nie płacąc od nich nic. Lecz jeśli po owych 40 dniach robi się tu interesy, trzeba zapłacić podatek.

W prowincji Cylicji leży miasto Tars, z którego pochodził Apolloniusz⁴⁶.

Z Tarsu jest 30 mil do miasta Adana. Z Adany 30 mil do Mosisty. Z Mosisty do Anasta... do Aegeas — 60 mil. Z Aegeas do Aleksandrii Scabiosa — 60 mil. Z Aleksandrii Scabiosa do Antiochii — 60 mil. Z Antiochii do Quiro (Cyr), gdzie są pochowani święci Kosma i Damian, którzy tutaj zostali zabici — 60 mil⁴⁷.

Z Cypru do Barbarisso, gdzie zostali zabici święci Sergiusz i Bacchus — 60 mil⁴⁸. Z Barbarisso do Eneapolis (Hierapolis) ... do Calonico (Kallinikum) — 80 mil. Z Kallinikum do Konstantyny — 60 mil. Z Konstantyny do Edessy, gdzie mieszkał król Abgar, który pisał do Pana Chrystusa — 80 mil. Z Edessy do Dara — 120 mil. Z Dara do Amidy, która jest na granicy z Persją — 80 mil. Z Amidy do Ramusa — 18 mil⁴⁹.

- Kaisareia (Cezarea) Germanike (dz. Maras) w prow. Cylicji.

⁴³ Jedyne miejsce, w którym Teodozjusz pisze o swoim informatorze (lub jednym z nich). Diakon Eudoksusz nie pojawia się w żadnym innym źródle, zaś wiarygodność jego informacji nie wymaga komentarza. Odległość z Suzy do Babilonu podana jest błędnie (w rzeczywistości ok. 400 km, a nie 45 km = 30 mil). Trzej chłopcy — *Dan 3*: Szardak, Meszak i Abed-Neg.

⁴⁴ Por. J. Stranbinger, *Da Kreuzauffindungslegende* (1912); Sokrates Scholastyk, *HE I*, 17; Egeria, 48., 1.

⁴⁵ Aegea (Egea), dz. Agas, ok. 80 km na pd.-wsch. od Tarsu.

⁴⁶ Nie wiadomo, o jakiego Apolloniusza miałoby tu chodzić. Prawdopodobnie omyłkowo wpisano tu jego imię zamiast Apostoła Pawła.

⁴⁷ Adana (dz. Adana) miasto ok. 40 km na wsch. od Tarsu. Masista (Mopsuestia, dz. Missis) ok. 25 km na wsch. od Adany (por. Pielgrzym z Bordeaux, 11 — Mansista). Anasta... — H. Donner, op. cit., s. 224 jest zdania, iż jest to błędnie zapisana nazwa miasta Anazarbus (dz. Anavarza) — stolicy prow. Cilicia Secunda. Aleksandria Scabiosa, dz. Iskanderün (por. Pielgrzym z Bordeaux 11), ok. 60 km na pn. od Antiochii. Quiro = Cyr, dz. Kuros. Kosma i Damian — por. L. Deubner, *Kosmas und Damian* (1907).

⁴⁸ Barbarisso, dz. Balis nad Eufratem, ok. 70 km na pod. wsch. od Aleppo. Sergiusz i Bacchus, żołnierze rzymscy, którzy ponieśli śmierć męczeńską za panowania Maksymiana, por. Pielgrzym z Placencji 47.

⁴⁹ Eneapolis to najprawdopodobniej błędnie zapisana nazwa miast Hierapolis (por. Egeria, 18, 1 — 2), dz. Membig. Calonico = Kallinikum, dz. Raqqa nad Eufratem. Konstantyna (właśc. Constantia), dawniej Antoninopolis, dz. Viransehir. Edessa, dz. Urfa, (por. Egeria 19, 2 — 19) szeroko rozpisuje się na temat legendy o królu Abgarze i o samym mieście. Amida, dz. Diyarbekir, jedna z ważniejszych twierdz rzymskich na granicy z Persją. Ramusa — miejscowość nieznana.